

KÖZELKÉPEK

A XIX-XX. SZÁZADI MAGYAR TÖRTÉNELEMBŐL

AZ ELTE BTK

ÚJ- ÉS JELENKORI MAGYAR TÖRTÉNETI TANSZÉK
DOKTORANDUSZ KONFERENCIÁJA

2014. JÚNIUS 3-4.

HELYSZÍN: ELTE BTK KÖZPONTI OLVASÓTEREM

2014. június 3. (kedd)

10.00 – 10.10: Dr. Dezső Tamás, a Kar dékánjának köszöntője

10.10 – 10.20: Dr. Varga Zsuzsanna, a Doktori Program vezetőjének köszöntője

10.30 – 11.30: I. szekció:

Politika és társadalom a reformkorban

11.30 – 12.00: Vita

12.00 – 13.30: Ebédszünet

13.30 – 14.30: II. szekció:

Mindennapi élet, kultúra a XIX. században

14.30 – 15.00: Vita

15.00 – 15.30: Kávészünet

15.30 – 17.30: A Kereszthegy c. film bemutatója. Beszélgetés a film rendezőjével, Nagy József PhD-hallgatóval.

2014. június 4. (szerda)

10.00 – 10.30: A Modern Magyarország online folyóirat második számának bemutatója.

10.30 – 11.30: III. szekció:

Állami erőszak, hadtörténet a XX. században

11.30 – 12.00: Vita

12.00 – 13.30: Ebédszünet

13.30 – 14.30: IV. szekció:

Hatalom és társadalom viszonya a XX. században

14.30 – 15.00: Vita

15.00 – 15.30: Kávészünet

15.30 – 16.30: Dr. Anssi Halmesvirta professzor (University of Jyväskylä) angol nyelvű előadása: „István Bibó and European Nemesis”

17.00: Kötetlen beszélgetés (Építész Pince)

Részletes program:

2014. június 3. (kedd)

10.00 – 10.10: **Dr. Dezső Tamás**, a Kar dékánjának köszöntője

10.10 – 10.20: **Dr. Varga Zsuzsanna**, a Doktori Program vezetőjének köszöntője

10.30 – 11.30:

I. szekció: Politika és társadalom a reformkorban

szekcióvezető: Dr. Erdődy Gábor

Kapitány Adrienn:

„...ezen terhes munkától minket mentessé tenni méltóztasson” – Magyarország úttérképének elkészítése és a vármegyék az 1820-as években

Előadásomban annak az uralkodói rendeletnek a vármegyei fogadtatását és végrehajtását vizsgálom, amelyben I. Ferenc Magyarországon is előírta a kereskedelmi és postautak térképének és leírásának elkészítését. A végül csak 1848-ra befejezett, közel száz fontosabb út állapotát és jellemzőit részletesen közlő, közlekedés- és kommunikációtörténeti szempontból egyedülálló anyag megszerkesztése a vármegyék közreműködését igényelte: a Helytartótanács ezért 1822 késő őszén kibocsátott körlevelében a szükséges résztérképek és adatok mielőbbi beküldésére utasította őket. Az első három évben azonban a megyék több mint fele kért – különféle hátráltató tényezőkre hivatkozva – könnyítéseket, pénzt vagy felmentést a feladat elvégzése alól, és többségük az ismétlődő sürgetés ellenére is csak az évtized utolsó éveire állította össze a kért munkát. A Helytartótanácsához beérkezett jelentések rávilágítanak a vármegyei közigazgatás számos jellegzetessége mellett a megyei mérnökök anyagi és munkakörülményeire, valamint a

helyi szakigazgatási szervek híján a megyékre háruló infrastrukturális feladatok okozta nehézségekre is. Néhány jelentés érvrendszere ugyanakkor arra enged következtetni, hogy egyes esetekben más, vélhetően politikai okok is közrejátszhattak a halogatásban. Előadásomban igyekszem körüljárni, hogy milyen tényezők állhattak a munkálatok elhúzódása mögött, mennyire volt hatékony a megyék munkája, valamint hogyan zajlott és mennyibe kerülhetett ennek a rendeletnek a végrehajtása.

Melkovics Tamás:

„Egyébiránt én mindig jó hazafi voltam, sőt azelőtt a szabadelvű párthoz tartoztam.” Adalékok Zichy Ödön (1809–1848) életpályájához

A bécsi titkosrendőrség 1840-ben Batthyány Lajos, Széchenyi István, Andrássy Károly és Pálffy József mellett Zichy Ödönt tartotta a politikai szempontból legveszélyesebb felfőtáblai résztvevőnek. Azt a Zichy Ödönt, akinek már a nevével kapcsolatosan is problémák merülnek fel, hiszen Edmund (Ödön) nevű öccsével szemben Eugennek (Jenő) született, a "névzavar" pedig Jókai Mór híres regényéig kalauzol el bennünket. Azt a Zichy Ödönt, aki 1839-ben alapító tagja az ellenzéki mágán kaszinónak, valamint tevékenyen részt vállal a főrendi ellenzék hivatalos megalakulásában is. Azt a Zichy Ödönt, aki 1845 és 1848 között ezzel szemben már Fejér vármegye főispáni helytartójának hivatalában tevékenykedik. Azt a Zichy Ödönt, akit 1848-ban a Görgey Artúr által felállított hadbíróság Jellasics számára tett kémkedés vádjával kivégeztet. Előadásomban kísérletet teszek arra, hogy felvázoljam ezt a nagy ívű, átalakuló politikai pályá-

futást és gondolkodásmódot, különös tekintettel a főszereplő 1839-40-es országgyűlési tevékenységére.

Bárány Zsófia:

„Vallási catechismusunk van, polgári nincs!” Lonovics József szentszéki delegációjának hazai sajtóvisszhangja

1840–1841 fordulóján sor került az egyik legjelentősebb magyar diplomáciai kiküldetésre, amelynek eredményeit az 1843–1844. évi országgyűlés törvénybe is foglalta. Az eset érdekessége, hogy a Habsburg Monarchiát nem egy udvarhű diplomata, hanem egy magyar főpap képviselte az Apostoli Szentszéknél Rómában. Lonovics József csanádi püspök delegációja a lelkiismereti- és vallásszabadságot érintő alapjogi kérdéseket igyekezett rendezni. A kiküldetéssel szinte egy időben születik meg a modern magyar sajtó – gondoljunk csak Kossuth Pesti Hírlapjára. Jogosan merül fel tehát a kérdés: vajon miként reagált a reformokat sürgető, új politika, illetve a reformoktól ódzkodó, konzervatív oldal sajtója a tárgyalások hírére. Beszélhetünk-e és ha igen, milyen sajtóvisszhangról az 1840-es évek elején? Előadásunkban arra keressük a választ, vajon a hazánkban – éppen a római tárgyalásokkal egy időben megjelenő – új típusú véleményes sajtó legfőbb képviselője, az ellenzéki liberális Pesti Hírlap, illetve az első katolikus, ultramontán irányvonallú, többé-kevésbé politikai jellegű hírlap, a Sion reagált-e és, ha igen, miként Lonovics diplomáciai küldetésére.

11.30 – 12.00: Vita

12.00 – 13.30: Ebédszünet

13.30 – 14.30:

II. szekció: Mindennapi élet, kultúra a XIX. században

szekcióvezető: Dr. Pajkossy Gábor

Sarkadi Zsuzsanna:

Gróf Széchenyi István nagycenki uradalmának Fertőbozra vonatkozó része

A nagycenki birtok korának egyik legkoroszerűbb uradalma volt. Széchenyi György primás érsek alapozta meg a család nagycenki jelenlétét. Gróf Széchenyi Ferenc három hitbizományt alapított három fia számára, a legkisebb fiú, gróf Széchenyi István a nagycenki uradalmat kapta. 1860-ban Széchenyi István halála után az uradalmat fia, gróf Széchenyi Béla örökölte. Az uradalom 1945-ig, a nagybirtokok államosításáig a Széchenyi család birtokában maradt. Előadásom során az uradalom Fertőbozra vonatkozó történetét szeretném bemutatni, kiemelve a nagycenki elkülönözési szerződést 1829-ből, valamint a bozi elkülönözési szerződést 1842-ből, továbbá az 1848-as áprilisi törvények hatását a birtokra.

Megyeri Helga:

Az 1885-ös Országos Általános Kiállítás műcsarnoka

A napjainkban Olof Palme Házként ismert historizáló neoreneszánsz épület 1885 óta bújik meg a Városliget déli részében. Az Országos Általános Kiállítás XXXII. főcsoportja számára, a képzőművészeti alkotások bemutatására épült kiállítási csarnokként. 1885-ben ebben a kiállításban csúcsoodott ki hazánk addigi fejlődése, tudása, kultúrája, művészete, minden téren elért eredménye, sikere. Az épület a kiállítás műcsarnokaként önmagában is reprezentálta a ma-

gyar művészetet. Az építészettörténet szempontjából érdekes kiállítási csarnok voltánál fogva, ugyanakkor különlegességét elsősorban színes Zsolnay épületkerámia-díszje adja. 1885 után többféle szerepet töltött be, így 1896-ban a Millenniumi Kiállítás egészségügyi csarnoka volt, majd a Kiscelli Múzeum elődje, a Fővárosi Múzeum kapott itt helyet. A XX. században nehezen alakult ki és többször változott a funkciója, de valamiképp mindig a művészet-hez kötődött. Ma – a Városliget és épületei újragondolt hasznosításának és egy új múzeumi negyed kialakításának küszöbén – érdemes figyelmet szentelni a „szunnyadó múcsarnoknak” és történetének, méltó jövőt remélve számára.

Simon Bernadett:

A Millenniumi Ujság jelenti...

„.... [hogy korábban] adott irányát és programját, [most csak azokkal a gyakorlati tenni- és tudnivalókkal (hirdetésre, előfizetésre vonatkozó információk) egészíti ki], melyet egy modern kiállítási szaklapnak, a lefolyt világkiállítások hasonló organumjainak mintájára bírnia kell.” Az 1896. május 10-én megjelenő első számának köszöntőjében így jellemezte saját feladatát és célkitűzését az 1896-os Millenniumi Ezredéves Országos Kiállítás egyik sajtóorgánuma, a Millenniumi Ujság. A rendezvény alkalmából tizenhét alkalmi lap alakult, melyeknek feladata – a külföldi világkiállítások és az 1885-ös Országos Általános Kiállítás lapjaihoz hasonlóan – egy volt: tájékoztatni a minél szélesebb körű olvasótáborat az eseményekről, programokról, hirdetni a rendezvények újszerűségét és erősíteni az emberekben a nemzeti érzületet, a lapokat a nemzetépítés kommunikációjának egyfajta eszközeként is használva. Ennek az alkalmi lapcsoportnak újszerűsége, fontossága és érdekessége abban rejlik, hogy azelőtt Magyarországon

egy országos rendezvénynek sem volt ekkora „hírverése”. Előadásomban a „kiállítási újságok” egyikét, a Millenniumi Ujságot mutatom be főbb külső és tartalmi jellegzetességei alapján.

14.30 – 15.00: Vita

15.00 – 15.30: Kávészünet

15.30 – 17.30: A **Kereszthegy** c. film bemutatója. Beszélgetés a film rendezőjével, Nagy József PhD-hallgatóval.

2014. június 4. (szerda)

10.00 – 10.30: A **Modern Magyarország** online folyóirat második számának bemutatója.

Felkért hozzászólók: Dr. Pritz Pál és Dr. Fónagy Zoltán.

10.30 – 11.30:

III. szekció: Állami erőszak, hadtörténet a XX. században

szekcióvezető: Dr. Zeidler Miklós

Csonka Laura:

Bíróági magatartás az 1920-as népbiztos-perben

1920. július 5-én kezdődött meg a Budapesti Törvényszék Markó utcai épületében az a több hónapig tartó tárgyalás, melyben a Tanácsköztársaság tíz volt népbiztosát kívánta felelősségre vonni és elítélni a bíróság. Előadásomban azt szeretném bemutatni, hogy milyen magatartást tanúsított a gyorsított bűnvádi eljárás alapján eljáró főügyész-helyettes, Aczél Imre és az ítélezni kívánó öttagú bíróság és annak elnöke,

Stocker Antal. Bár a bíróság folyamatosan hangsúlyozta politikamentességét és pártatlanságát, ennek azonban a fennmaradt bírósági és ügyvédi iratok természetesen egyértelműen ellentmondanak. Az iratokból kiderül, hogy a tárgyalás folyamán milyen leplezetlen ellenszenvvel és ellenségeséggel viszonyultak a tíz vádlotthoz, valamint a bírósággal szemben erőlesen fellépő ügyvédekhez. S amikor a bíróság érdeke úgy kívánta, akkor a védők ellen is támadást indított, hozzájárulva ezzel lemondásukhoz és egy új, kirendelt ügyvédekből álló, védői garnitúra felállításához, akiktől az úgy minél gyorsabb lezárását és a népbiztosok elítélését várta.

Sárándi Tamás:

Gessler kalapjából kóhalom. Nemzetiségi egyházak és állam viszonya a „templomrombolások” keresztmetszetében

Az 1940 őszi észak-erdélyi bevonulás során történt atrocitások mellett a katonai közigazgatás egy másik árnyoldala az úgynevezett székelyföldi „templomrombolások” ügye. A korszakról szóló román történetírásban – s ez által a közvélemény emlékezetében is – napjainkban is az egyik leggyakrabban felemlített eseménysor, amit nagyban elősegít a téma feltáratlansága. Mindennek következtében tisztázatlan ezen templomok építési körülményei, a felépített, illetve a „lerombolt” templomok száma, illetve az események konkrét lefolyása. Az 1923-as román alkotmány deklarálta is uralkodó egyházzá nyilvánította a román ortodox egyházat, ami ezt követően – elsősorban Észak-Erdélyben – látványos expanzióba kezdett, aminek leglátványosabb jele a több tucat új templom volt. Így ezen épületek elsősorban nem a hívek lelki igényeinek kielégítését szolgálták, hanem a román államiság jelképeiként (Gessler kalapként) funkcionáltak. Jelen elő-

adásban kísérletet teszek mindezen kérdések minél alaposabb körüljárására, illetve mivel – a román propaganda révén – az események már a korszakban is élénk nemzetközi visszhangot váltottak ki, igyekszem nyomon követi ezek utóéletét is. Ugyanakkor a jobb megértés érdekében igyekszem a témát kitágítani, s az egész problematikát a nemzetiségi egyházak és állam viszonyrendszerében értelmezni.

Nagy József:

A háborús katonai szolgálat emlékezete három visszaemlékezés aspektusából egy székelly honvéd alakulat esetén

A második világháború Székelyföldön különleges helyet foglal el a kollektív emlékezetben. 1940 és 1944 ősze között a területet nem igen érintette a háború szele, azonban az első világháború utáni huszonnégy éves román impériumot felváltotta a négy évig tartó un. „magyar világ”, ami mégis hangsúlyossá teszi a korszakot a XX. század történetében. Csík vidékén a M. kir. 32. székely honvéd határőrség-zászlóalj látta el a határvédelmet 1940 és 1944 között, mely katonai alakulat sajátos történetekkel, mítoszokkal élő helyi közösséget hagyott maga után, melyben a meghatározó tényezők maguk a harcokban résztvevő személyek voltak, a néhányan még ma is élő háborús veteránok. Az ők történetei irányították a háborúról szóló diskurzust, hiszen katonaként jelen voltak a háborús események helyszínein, nekik volt „joguk” megmondani a kapu előtti kispadon, mi, hogyan volt. Jelen esetben három egymástól különálló idős korban írt visszaemlékezésen keresztül próbálom megközelíteni e kérdést: Sebő Ödön főhadnagy anyaországi századparancsnok, Balázs Hegedűs Ferenc szakaszvezető és Gál Ignác

honvéd önéletrajzi visszaemlékezése. A két székely honvédet és az anyaországi főtisztet életük során csak a katonai szolgálat kötötte össze, mégis három különböző narratívája alakult ki saját közösségeikben a háborús katonai szolgálat emlékének.

11.30 – 12.00: Vita

12.00 – 13.30: Ebédszünet

13.30 – 14.30:

IV. szekció: Hatalom és társadalom viszonya a XX. században

szekcióvezető: Dr. Izsák Lajos

Fekete Bálint – Sipos Balázs:

A filmhíradó és közönsége

Előadásunkban a két világháború közötti Magyarország egy speciális médiumfajával, a filmhíradóval és közönségével foglalkozunk. A rendszeres magyar állami filmhíradó-szolgálat Magyar Híradó néven 1924-ben indult, és 1944 decemberéig heti rendszerességgel pergették adásait a mozik. A filmanyag nagy részt fennmaradt, sőt az interneten hozzáférhető, de mindeddig kevesen foglalkoztak a híradófilmek szisztematikus elemzésével. Ez alkalommal a Magyar Világhíradó adásait három szempontból vizsgáljuk: a tartalomról, az előállításról és a közönségről szólnunk. Röviden bemutatjuk a híradókat létrehozó intézményt és működését, majd a második világháború alatti hírósszétételt az erőszak megjelenítése szempontjából elemezzük. Itt a célunk annak felvázolása, hogy a magyar mozilátogatók milyen hírekkel találkoztak a mozgóknak, illetve a filmhírek szerkesztői hogyan aknázták ki a mozgóképből rejlő propaganda-lehetőségeket. Bemutatjuk tehát a tartalomelemzési eljárás használatának egy lehetőségét. Ezután

kitérünk a filmhíradót fogyasztó közönség vizsgálatának módszertani kérdéseire is. A Horthy-korszak mozilátogatóiról kevés információnk van, ezért olyan alapvető módszertani kérdéseket teszünk fel, mint például: Hogyan vizsgálható a mozik közönsége? Milyen forrásokra alapozhatunk a közönségvizsgálatban?

Lukács Miklós:

Mi érdekelt az Egyházügyi Hivatalt?

A pártállam időszakában a magyarországi egyházak feletti teljes körű adminisztratív felügyeletet a Minisztertanács alá tartozó Állami Egyházügyi Hivatal (ÁEH) gyakorolta. Az előadás a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Tanács mellé kirendelt egyházügyi megbízottak (főelőadók, tanácsosok, titkárok) működésén keresztül kíván választ találni a címben felvetett kérdésre. A vizsgálódás alapját a Magyar Országos Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltárában kutatható egyházügyi irategyüttes képezi, amely a vizsgált időszakon belül néhány évben jelentősebb, más évek vonatkozásában kevesebb hiányosságot mutat ugyan, azonban összességében a fellelhető dokumentumokból jól körülhatárolhatóvá válik az egyházügyi előadók tevékenységi köre. Az irányvonalak mellett képet alkothatunk továbbá arról is, hogy milyen eszközökkel és módszerekkel, milyen szervezeti függelmi viszonyok szerint végezték munkájukat. A tanácsai szervezetben működő politikai munkatársak tevékenysége jelentette az egyházügyi szakigazgatás egyik pillérét, így hatás- és feladatköri vizsgálata nélkülözhetetlen a pártállami egyházpolitika működésének megértéséhez. Jelen előadás ehhez kíván adalékkul szolgálni.

Pál Zoltán – Varga Zsuzsanna:

Tudomány a diktatúrában. Két kutatóintézet a Kádár-korszakból

A jelenkortörténeti kutatások már részletesen vizsgálták hogyan érintette a szovjetizálás kényszere a magyar tudományos élet intézményeit és szereplőit. Ahogyan az ipari üzemekre leosztották a tervfeladatokat, úgy a kutatóintézetek számára is évről-évre előírták miként kell hozzájárulniuk a szocialista modernizációhoz. Az irányelveket az „élenjáró” szovjet tudomány adta. Ha azonban a Rákosi-vezetés tájékozódni akart a magyar társadalom aktuális állapotáról, sokkal előbb támaszkodott az ÁVH napi jelentéseire, mint bármilyen tudományos intézet megállapításaira. Előadásunkban arra vállalkozunk, hogy két kutatóintézet példáján megvizsgáljuk: a hatalom és tudomány '50-es években kialakult viszonya miként módosult a Kádár-korszakban. Befolyásolta-e ezt az 1956-os forradalom, mely komoly leckét adott a párt vezetőinek valóságismeretből? A '60-as években jelentkező nyugati nyitás milyen új kihívásokat és lehetőségeket teremtett? Amikor ezekre a kérdésekre választ keresünk, igyekszünk az intézeti struktúrák mögé nézni, s megeleveníteni azokat a személyiségeket, akik aktívan formálták a döntéshozók és a kutatók közötti viszonyrendszert.

14.30 – 15.00: Vita

15.00 – 15.30: Kávészünet

15.30 – 16.30: **Dr. Anssi Halmesvirta** professzor (University of Jyväskylä) angol nyelvű előadása: „István Bibó and European Nemesis”

17.00: Kötetlen beszélgetés az Építész Pincében

A konferencia szervezői:

Kapitány Adrienn
Képiró Ágnes (plakát tervezés)
Pál Zoltán

A konferencia támogató:

moma.elte.hu

